

Wojciech Nowakowski

Pożegnanie Profesora dr. hab. Jerzego Okulicza-Kozaryna

Światowit : rocznik poświęcony archeologii przeddziewiczej i badaniom
pierwotnej kultury polskiej i słowiańskiej 9 (50)/B, 13-15

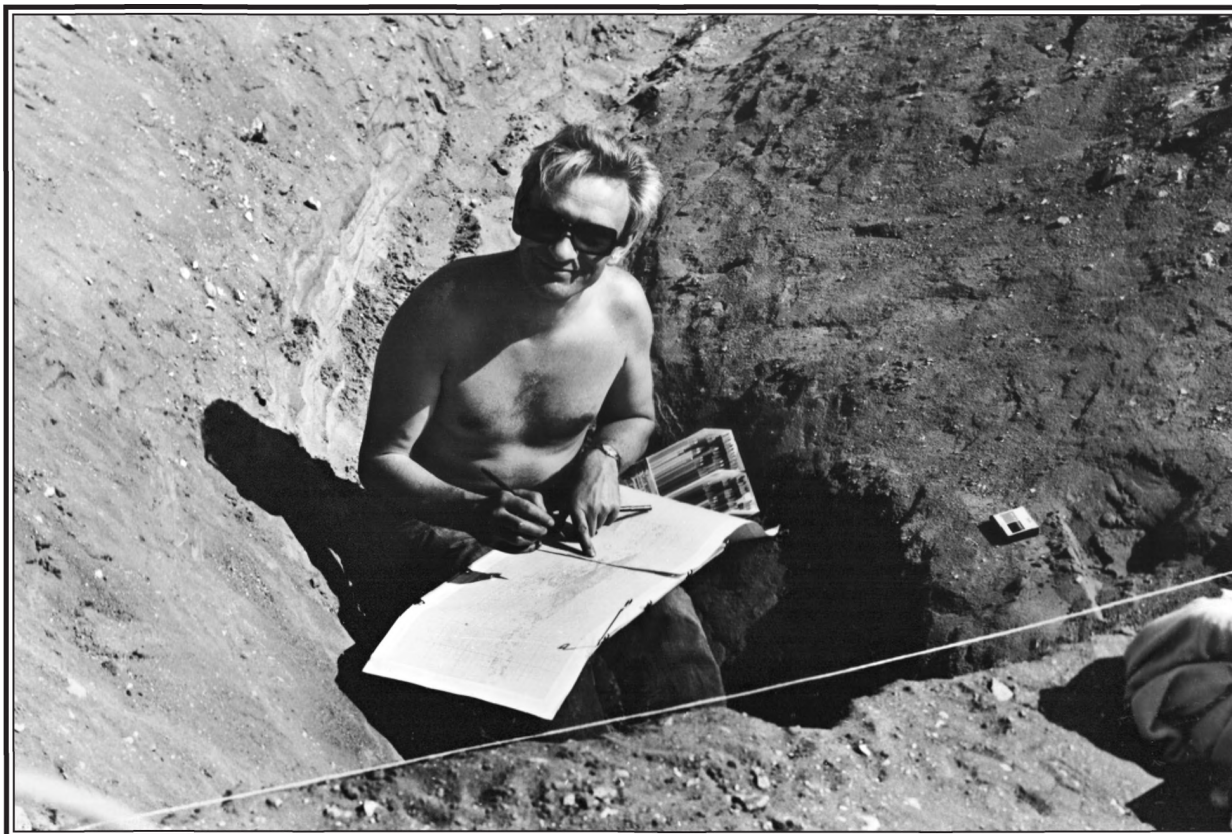

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

POŻEGNANIE PROFESORA DR. HAB. JERZEGO OKULICZA-KOZARYNA

Jerzy Okulicz-Kozaryn podczas badań wykopaliskowych w Spong Hill (Wielka Brytania) w 1972 r. (fot. M. Dąbski).

15 września 2012 roku odszedł po ciężkiej chorobie Profesor Jerzy Okulicz-Kozaryn, wybitny archeolog i szlachetny człowiek, wieloletni pracownik Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, wychowawca wielu roczników archeologów, twórca polskiej szkoły archeologii bałtyjskiej.

Jerzy Okulicz-Kozaryn urodził się w 1931 roku, w Kaliszu, w rodzinie zawodowego oficera Wojska Polskiego. Lata wojny spędził na Litwie, później wraz z rodzicami trafił do Warszawy, kończąc tu liceum. Jego pierwsza próba

podjęcia studiów archeologicznych na Uniwersytecie Warszawskim nie powiodła się ze względów politycznych – jako syn „sanacyjnego” oficera nie pasował do preferowanego wzorca. Dyskryminacja miała w tym przypadku zaskakująco pozytywne skutki: młody maturzysta podjął bowiem pracę w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie (PMA) i w ten sposób nawiązał pierwszy kontakt z archeologią bałtyjską, biorąc udział w wykopaliskach na grodzisku w Jeziorku, na Mazurach¹, oraz uczestnicząc w prowadzonej w ówczesnym Muzeum Mazurskim w Olsztynie

¹ Por. J. ANTONIEWICZ, J. OKULICZ, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w latach 1951–1954 w Jeziorku, pow. Giżycko*, „Materiały Starożytne” III, 1958, 7–69.

inwentaryzacji zachowanej części kolekcji dawnego królewskiego *Prussia-Museum*. Po roku pracy w PMA Jerzemu Okuliczowi udało się dostać na studia archeologiczne, które ukończył w 1955 roku, uzyskując stopień magistra na podstawie opracowania przedwojennych odkryć na cmentarzysku w Necie, pod Augustowem². Po studiach kontynuował pracę w PMA, uczestnicząc w pierwszym etapie prac *Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej*, biorąc kilkakrotnie udział w wykopaliskach na cmentarzysku w Szwajcarii, koło Suwałk³, oraz podejmując własne badania zespołu osadniczego w Osinkach⁴.

W początkach lat sześćdziesiątych Jerzy Okulicz rozpoczął badania na północnym Mazowszu. Ich rezultatem była praca doktorska, obroniona w 1965 roku, w ówczesnym Instytucie Historii Kultury Materialnej PAN. Ta bardzo, jak na swój czas, nowatorska dysertacja ukazała się dopiero po blisko 40 latach, w wersji elektronicznej⁵, co, niestety, ograniczyło jej oddziaływanie; dwa ważne, ale w sumie niewielkie objętościowo ekscerpty z doktoratu⁶ nie mogły zapełnić tej luki.

Jesienią 1968 roku Jerzy Okulicz został zatrudniony w Uniwersytecie Warszawskim, w którym w 1973 roku uzyskał zatwierdzenie habilitacji (kolokwium odbyło się w czerwcu 1970 roku) i nominację na stanowisko docenta, na podstawie monumentalnej syntezy pradziejów ziem pruskich i jaćwieskich⁷, profesorem zaś został mianowany w 1985 roku. Obie nominacje znakomicie uzasadnił owocną pracą dydaktyczną: w ciągu trzydziestu kilku lat pracy w Uniwersytecie Warszawskim wychował kilku doktorów i kilkudziesięciu magistrów. Nie uchylał się też od obowiązków publicznych: przez dwie kadencje, w trudnych latach osiemdziesiątych, pełnił funkcję prodziekana Wydziału Historycznego UW, a w 1989 roku zaangażował się w reaktywację autonomicznych zrzeszeń naukowych, stając na

czelu tworzonego wówczas Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich.

Szczególną wagę mają osiągnięcia naukowe Jerzego Okulicza-Kozaryna, nie zawsze w pełni dostrzegalne w formalnych zapisach. Jak wspomniano na wstępie, był on przede wszystkim twórcą polskiej szkoły archeologii bałtyjskiej, dość specyficznej specjalizacji w badaniach pradziejów, zajmującej się archeologią ziem dawnych Prus Wschodnich oraz położonych dalej na północny wschód obszarów dzisiejszej Litwy, Łotwy i północno-zachodniej Białorusi. Ziemie te były w pradziejach zamieszkałe przez ludy bałtyjskie, w tym przez – już w średniowieczu częściowo wyteplonych, a później wynarodowionych – Prusów i Jaćwiegów, a w historii najnowszej doświadczyły burzliwych przemian politycznych i zniszczeń wojennych; te ostatnie dosięgły także archeologicznych kolekcji i archiwaliów.

Obszarem szczególnie spustoszoną były dawne Prusy Wschodnie, w tym Mazury – polskie od 1945 roku. Dla Jerzego Okulicza-Kozaryna patriotycznym obowiązkiem, wynikającym z odpowiedzialności polskiej nauki za przyłączone ziemie dawnego lenna Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a jednocześnie – godną odpowiedzią na zarzuty o *polnische Wirtschaft*, było uratowanie zachowanych resztek naukowej substancji archeologicznej i rozwijanie dalej archeologii tych ziem, zgodnie z nowoczesnymi wymogami uprawiania tej dyscypliny. Wyrażną, choć może jeszcze nie w pełni uświadomioną deklaracją tych dążeń był jeden z pierwszych artykułów Jerzego Okulicza: monografia cmentarzyska w Bogaczewie⁸, znakomicie łącząca analizę zachowanych zabytków z dawną kolekcją *Prussia-Museum* z danymi pozyskanymi z wszystkich dostępnych wówczas publikacji i archiwaliów. Opracowanie to jest do dziś wzorcem naukowej „rewitalizacji” stanowisk bałtyjskich, badanych wykopaliskowo u schyłku XIX i w pierwszej połowie XX wieku.

² J. OKULICZ, *Cmentarzysko z III–V w. naszej ery z miejscowości Netta, pow. Augustów*, „Wiadomości Archeologiczne” XXII/3–4, 1955, 284–303.

³ J. ANTONIEWICZ, M. KACZYŃSKI, J. OKULICZ, *Sprawozdanie z badań w 1955 r. na cmentarzysku kurhanowym w miejsc. Szwajcaria, pow. Suwałki*, „Wiadomości Archeologiczne” XXIII/4, 1956, 308–326; ciz., *Wyniki badań przeprowadzonych w 1956 r. w miejscowości Szwajcaria, pow. Suwałki*, „Wiadomości Archeologiczne” XXV/1, 1958, 22–57.

⁴ J. OKULICZ, *Sprawozdanie z badań, przeprowadzonych w 1959 r. na osadzie i grodzisku w Osinkach, pow. Suwałki*, „Wiadomości Archeologiczne” XXVII/2, 1963, 193–209.

⁵ J. OKULICZ [OKULICZ-KOZARYN], *Plemiona grupy nidzickiej kultury grobów jamowych (w okresie od końca II w. przed naszą erą do V w. n.e.)*, (wydanie na CD-ROM w:) W. Nowakowski,

A. Szela (red.), *Pogranicze trzech światów. Kontakty kultur przeworskiej, wielbarskiej i bogaczewskiej w świetle materiałów z badań i poszukiwań archeologicznych*, Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages XIV, Warszawa 2006.

⁶ J. OKULICZ, *Niektóre zagadnienia struktury osadnictwa okresów późnolateńskiego i rzymskiego w północno-wschodniej Polsce*, „Studia z dziejów osadnictwa” VI, 1968, 26–46; tenże, *Studia nad przemianami kulturowymi i osadniczymi w okresie rzymskim na Pomorzu Wschodnim, Mazowszu i Podlasiu*, „Archeologia Polski” XV/2, 1970, 419–497.

⁷ J. OKULICZ, *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.

⁸ J. OKULICZ, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego, odkryte w miejscowości Bogaczewo, na przysiółku Kula, pow. Giżycko*, „Rocznik Olsztyński” I, 1958, 47–116.

Jako twórca szkoły naukowej Jerzy Okulicz-Kozaryn odniósł ogromny sukces, stając się niekwestionowanym autorytetem naukowym nie tylko w Polsce, gdzie dochował się całej grupy uczniów, lecz także – a może nawet przede wszystkim – poza jej granicami: jego opinia była uznawana za ostateczny werdykt naukowy przez archeologów nie tylko w Wilnie, Kownie, Rydze, czy Mińsku, lecz także w Moskwie i Kaliningradzie. Międzynarodowa aktywność Jerzego Okulicza-Kozaryna miała przy tym często formę dyskretnego wspierania rozwoju naukowego zasługujących na to badaczy, toteż w chwili obecnej jako Jego nieoficjalni uczniowie deklarują się liczni archeolodzy z wymienionych ośrodków. Zajmowanie się archeologią dawnych Prus Wschodnich przyniosło Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi także znaczącą pozycję w archeologii niemieckiej, choć równie często wystawiało go tam na ataki.

Szczególnie istotną częścią dorobku naukowego Jerzego Okulicza-Kozaryna była jego koncepcja etno-

genezy ludów bałtyjskich, budząca emocje i inspirująca do poszukiwań naukowych wśród szerokiej rzeszy archeologów Europy Środkowej i Wschodniej. Zainicjowana przez Niego dyskusja na temat pochodzenia starożytnych Estiów (*Aestii*) czy Wenetów (*Venethae*)⁹, i ich roli w formowaniu się etnosów wymienianych przez średniowieczne źródła pisane, trwa od dwudziestu kilku lat i angażuje kolejne pokolenia archeologów z Polski, Litwy, Niemiec czy Rosji.

W pamięci tych, którzy mieli z Nim kontakt, prowadzili wspólne badania czy dyskusje, Profesor Jerzy Okulicz-Kozaryn pozostanie na zawsze wzorem uczonego, traktującego swoją pracę jako wypełnianie „wielkiego zbiorowego obowiązku” – *MAGNUS ET MEMORABILIS*.

Wojciech Nowakowski

---

⁹ J. OKULICZ, *Einige Aspekte der Ethnogenese der Balten und Slawen im Lichte archäologischer und sprachwissenschaftlicher Forschungen*, „Questiones Medii Aevii” 3, 1986, 7–35; tenże,

Problemy pochodzenia Bałtów i Słowian w świetle źródeł archeologicznych i językoznawczych, „Rocznik Białostocki” XVI, 1991, 109–143.